

Kodály – nyolcvan tükörben

ÍGY LÁTTUK KODÁLYT - BÓNIS FERENC EMLÉKEZÉSGYŰJTEMÉNYE

„Olyan egyéniség volt, akit meg kell fejteni. Mert ő magáról nem sokat árult el” – mondta róla Ferencsik János. Milyenek látták tanítványai, kortársai Kodályt?

1. Egyénisége csupa ellentmondás. Jellemző, hogy legközelebbi munkatársait is vezetéknévükön szólította és magázta. Ferencsiket is. De Ádám Jenőt, Kerényi Györgyöt, Lőrincze Lajost, Szabolcsi Bencét, Tóth Aladárt szintén. Pedig velük a legszorosabb munkakapcsolatban állt. Keresztnevén, sőt némelyiküket becenevén szólította, de magázta Balogh Ernőt, Doráti Antalt, Kéntner Lajost, Ormándy Jenőt, Rajeczky Benjámint, Serly Tibort. Rokonain (így a szegedi Rózsa család tagjain) kívül csak Bartókkal, Fricsay Ferencsel, Ligeti Lajossal, Molnár Antallal, Palló Imrével, Seiber Mátyással tegeződött. S meglepően: Kállai Gyulával.

Bartók szerette Kodályt. Híres megállapítása föltétlen elismerését rögzítette: „Ha azt kérdezik tőlem, mely művekben ölt testet legtökéletesebben a magyar szellem, azt kell rá felelnem, hogy Kodály műveiben. Ezek a művek: hitvallomás a magyar lélek mellett.” Fischer Sándor a tanú, hogy egyszer Bartók próba közben zongorakiséretét megszakítva megkérdezte a szintén ott tartózkodó Kodálytól, vajon hogyan értelmezi

az ő egyik akkordját. Kodály magyarázta meg a Bartók-akkord eredetét, funkcióját a műben – és szerzője ezt köszönettel tudomásul vette! Kodály nem nézte hasonló kritikátlanossággal nagy ikertestvéreinek életművét. Szedő Dénes előtt így nyilatkozott róla: *Dallamosságban sosem jeleskedett. Concertójáról meg ezt mondta: ezzel a művével találta meg azt a hangját, amelyet egész életében keresett.*

2. Többen földézik Kodály Krisztus-arcát. Ifjan egy időben vegetáriánus volt és nudista. Szalmát rakott a cipőjébe; később is gyakran járt a szabadban mezítláb. Többen emlegetik bakancsát, bocskorát, cúgos cipőjét, malaclopó köpenyét, Lavalier-nyakkendőjét, idős korának kaftánszerű kék házikabátját. Többen látták őt rövidnadrágban; olyan is akadt, aki hálóingben vagy éppen fehér gatyában, amint vödör vízzel hűsítette magát. Reggelenként tornázott, sőt labdázott. Rendszeresen úszott a Lukács-fürdőben, a galyatetői szálló medencéjében; télen korcsolyázott. Halála előtt egy évvel még kétszer olyan messze úszott be a Michigan-tóba, mint Sándor György. Volt, aki bukfencezni vagy fejen állni látta; más úgy, hogy – iróniából – keringőzött a tanteremben; megint máshoz hólabdát vágott. A pálinkát a hajára kente. Kedvelte a siklósi olaszrizlinget, a fodormentateát mézzel. Fialat korában fényképezett. Mindig élt benne a hegyek utáni vágy; idős korában is fiatalos szenvedéllyel járta a Mátra rejtekeit. Nem volt rest, és a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében Szabolcsi Bence zongorajátékához beugrott – kottalapozónak.

3. Mindenki szófukarként jellemezte. Kérdésre jóideig nem válaszolt; csak sokára szólalt meg, akkor is többnyire egyetlen mondatral felelt. Amit azonban mondott, nyomdára kész volt; ahogyan ő mondta egyszer – kivételesen! – más munkájára: *impri-matúra*. Ezért jogos többek (Bónis Ferenc, Fasang Árpád, Somogyi László, Sulyok Imre) sajnálkozása, hogy nem volt még, vagy nem volt kezénél magnetofon, Kodály egy-egy jelentős nyilatkozatának megörökítésére.

Dicséret különben ritkán hagyta el ajkát. Többen mondták: ha nem szólt, már elismerésnek hatott. Ha biccentett, vagy még azt is mondta: *jó*; akkor ez már dicséretnek számított. Ritkán mondta: *nagyon szép*. Kivétel volt, hogy Ádám Jenőt énektanítási módszertanáért ezzel a szóval dicsérte meg: *Kitűnő!* Egyébként a „Kodály-módszer” elnevezést ellenezte: ő maga „magyar módszernek” nevezte. Émile Artoud könyvét (*Solfège universel*, 1878) alkalmazta és továbbfejlesztette, majd részletesen Ádám Jenővel dolgoztatta ki. Legtöbb joggal tehát „Kodály-Ádám-módszernek” kellene neveznünk.

Majd mindenki ridegnek, morcosnak, zárkózottnak, komornak, ingerültnek ítélte. Nem volt könnyű ember – mondotta Doráti Antal; nem volt udvarias; alaphangja volt az irónia – jellemezte Fischer Sándor; Polgár Tibor szerint csípős, gunyoros; Gergely Pál szerint szókimondó; tudott fagyos légbört teremteni maga körül – úgymond Ferencsik János. Mérföldetlenül szigorú tanár volt – emlékezett Frid Géza. Sebestyén András szerint az érzékenyebb idegrendszerű tanítványai lemorzsolódtak: nem bírták elviselni iróniáját. Demény János is lerögzítette: soha egyetlen jó szót sem kapott Kodálytól.

4. Ugyanakkor ez a rideg tudós a maga módján számos alkalommal adta tanújelét szeretetének. Akit nem ismert, mint eleinte Ferencsiket, attól megtagadta az ajánlólevelet. De akit érdemesnek tartott rá (pl. Sándor Györgyöt, Szőnyi Erzsébetet), annak érdekében akár több nyelven is írt. Nem ebből a gyűjteményből tudjuk, hanem azóta előkerült dokumentumokból, hogy 1958-ban sikerrel járt közben a halálra ítélt Mécs Imre megmentéséért. Hasznosnak bizonyult a pertu Kállai Gyulával.

Pénzével sem fukarkodott. „Nekem azért van, hogy adhassak” – mondta a szerzetesrendek föloszlatása után előtte hitvány polgári ruhában megjelenő ferences barát-

nak, Szedő Dénesnek. Íróasztalán kötegnyi rózsaszín postautalvány állt készen, hogy bármikor segíthessen. A magyar népzene Vargyas Lajos gondozta új kiadásának egész honoráriumát fiatal munkatársának utaltatta ki. A karádi énekes nem vállalkozott rádiószereplésre, mert röstellte kopott ruháját. Kodály mindjárt adott neki egy öltönyre való pénzt. A Szőnyi Erzsébettel töltött párizsi napok után hazautazva maradék frankjukat mind neki adták. A zeneakadémiai szolfézsversenyek díjait saját zsebéből fizette. A börtönből 1953-ban szabadult Szomjas-Schiffert Györgyöt addig is, amíg nem tudta alkalmazni a népzene-tár munkálataiban tudományos munkatársaként, saját könyvtárának rendezésével bízta meg, hogy pénzt adhasson neki. Éppen ő tanúsítja: „Könyvtárának rendezése idején kezembe adott egy nyolc-tíz névből és címből álló listát, amelyen különböző pénzösszegek szerepeltek. Valamennyi címzett idős ember volt; jelentős összegeket kellett feladnom nekik. Anyagi segítségét számos növendéke is élvezte; volt, akinek lakásvásárlás céljára komoly összeget adott.”

Támogatott tanítványai közt volt Vásáry Tamás is. Szüleit 1951-ben kitelepítették, ám őt a vizsgáján a szigorú tanár erre tekintet nélkül meggyötörte. Utána kezébe nyomott egy köteg bankjegyet: *Biztosan szüksége van pénzre. Itt van hát ez, elindulni valónak!*

Kodály ugyanakkor takarékosan élt. Fiatal feleségének új kesztyű utáni kedvét is lelohasztotta, amikor kiderült, a régi még jó. 1959-ben ő maga a negyven éve Londonban csináltatott ruhájában kötött házasságot ifjú nejével.

5. Rejtély mindkét házassága. Első feleségét ketten is – Székely Júlia és Bónis Ferenc – a *zseniális* jelzővel tüntették ki. Mivel láncolta magához a nála tizenkilenc évvel idősebb, férjétől, Gruber Henriktől miatta elvált Schlesinger (majd Sándor) Emma? Titok. Keresztury Dezső a *legendás* jelzővel ruhazza föl. „Olyan csúnya volt – mondja róla –, hogy ritkasága és szelleme széppé tette: olyan beszédes szemei voltak, hogy elfelejtettem csúnyaságát, ha megszólalt, ha rámnézett.”

Vitathatatlan, hogy 1910-től boldog házasságban éltek, szerették egymást. Sokan emlékeznek arra, mint védelmezte Emma asszony férjét, férjének munkáit; miként sérelmezte, Kodály helyett, ha úgy érezte, mellőzték valahol. Fétisként ragaszkodott férjéhez: nem tudom, megtartották-e rendelkezését, hogy a Kodály levágott hajával megtöltött kispárnát tegyék feje alá koporsójában... Kodály úgy nyilatkozott: ha 1944-ben Emma asszonyt gettóba kényszerítették volna, ő is vele ment volna. Feleségének combnyaktörése után beköltözött hozzá a Kútvölgyi kórházba. Nádasy Alfonz tanúja volt 1958-ban, amint Kodály, miután sablontalan szavakkal megfogalmazta feleségének gyászjelentését, kezében e különös remekművel elindult a hálószoba felé, hogy megmutassa – Emmának... Ez az öntudatlan lépés bizonyította, hogy közös életük során mindig megosztotta feleségével gondjait, örömeit; ítélete elé bocsátotta elkészült műveit. Szőnyi Erzsébet írja, hogy Kodály egyetlen zeneszerzőnőt ismert, a feleségét, de ő is fölhangyott a komponálással a férje miatt.

Apró áruló jel tanúskodik Emma asszonynak férjétől eltérő ízléséről. Szemében a *Kállai kettős* „sláger” volt, s Bónist is arra biztatta, ne Kodály „népdalos” műveiről írjon, hanem inkább azokról, amelyekben nincs népdal. Kodályt azonban ez aligha befolyásolta műveinek megalkotásakor.

6. Többen egybehangozón állapították meg, hogy Péczely Saroltával kötött házassága (1959) után Kodály szemmel láthatóan engedett morcoságából, „meglágyult”. Az őt sokszor meginterjúvó Gách Marianne szerint: „Míntha egy másik énje került volna felszínre.” Somogyi László 1962-ben néhány napot együtt töltött velük Velencé-

ben: „Kodályt sohasem láttam olyan fiatalosnak, jókedvűnek – sőt beszédesnek! Hosszú sétáinkon, városnézés közben, nem győzött mesélni, és érdeklődni mindenről és mindenkiről. Jókedvében még arra is volt türelme, hogy elviselje az asszonyok kirakatnézését, sőt némely szép sálra, ruhára vagy táskára ő hívta fel figyelmüket. Ha pedig valamelyik közeli kis szigetre mentünk kirándulni, akkor elsőnek ő ugrott ki a gondolából, hogy kíségetse a hölgyeket.” 1966-ban Torontóban vendéglátója, Polgár Tibor szintén úgy találta, hogy beszédes volt, tréfálkozott, nevetett. Keresztury szerint gondosabban öltözködött, szívesebben járt társaságba, fogadásokra, színházba is; férfitársaságban még drasztikusabb vicceket is meghallgatott, sőt mesélt.

7. Jellemző testhelyzete: otthon vagy a Zeneművészeti Főiskola tantermében áll az ablaknál, és almát eszik, vagy elgondolkodva néz ki az utcára. Télen is „rét” nyitattott a tanterem ablakán. Máskor az ablakpárkánynak dőlt. Szeretett állni; otthon is gyakran sétált föl-le; a vendéget ritkán kínálta helyvel; nem fogott kezét, csak biccentett. Színpadon is ezzel köszönte meg a közönség tapsát; mint András Béla emlékezett: hajlongani őt soha senki nem látta.

8. Jellemzők váratlan nyilatkozatai. Nyolcvanadik születésnapjára huszonegy zeneszerző komponált egy-egy változatot Kodály első vonósnégyesének valamely témájára. A neki ajándékozott partitúrákat e meglepő kérdéssel nyugtázta: *Hogyan tudtak ennyiféle kottapapírt összeszedni?* Tamási Áron aligha örült kérdésének: *hogyan van az, hogy Pesten annyi Tamási Áronnéval találkozik az ember?... Sándor Györgyöt nyolcévi távollét és a második világháború után mindössze e meghökkentő szóval üdvözölte: Megráncosodott! Rácz Blankának az ostrom után, még az Operaház pincéjében csak ennyit mondott: Nobát megvan! A négyesztendő hadifogság után őt fölkereső Nádasy Alfonznak meg ezt: Isten hozta, ugye megtanult oroszul?* Az igenlő válaszra hozzátette: *Akkor kezdjük a munkát.* Az ellenvetésre, hogy Párizsba az UNESCO ülésére ne Lajtha László menjen ki, mert modora nyers, Kodály ezt mondta: *Lajtha olyan jól beszél franciául, hogy nyugodtan gorombáskodhat.*

Ilyen és hasonló esetekből, mint Keresztury Dezső utal rá, anekdotáskönyvet lehetne összeállítani. Doráti Antal mesélte, hogy egyszer fölötött karral, gipszben ment órára. Kodály komoran kérdezte tőle, mi történt vele.

- Eltörtem a karomat, tanár úr.
- Hogyan csinálta?
- Leestem a lóról.
- Minek ment fel?
- Nem lehet mindig csak ülni! – válaszoltam kissé ingerülten.

Újabb hosszú pillantás, majd Kodály:

- Hát hiszen a lovon is csak ül!

Ugyancsak Doráti emlékezett Kodály meghökkentő utasítására. Egyik hallgatójának mondta: *Maga nem ismeri a zeneirodalmat. Jövő szerdáig, kérem, ismerje meg.*

Ifjú Bartók Béla szüleivel vendég volt Kodályéknál. Ebéd közben Kodály egyetlen szó nélkül rámutatott a felesége előtt levő zöld salátára. Erre Emma asszony tüstént bekapta. Ebéd végén megszólalt Kodály: *Csak azt mutattam, hogy hernyó mászik rajta...*

Polgár Tibor ragyogó stílusban írta meg a következő, Kodályra rendkívül jellemző anekdotát. Egy zeneszerző-palánta kérte a Mestert, nézné meg kompozícióját. Kodály szokása szerint a tanterem ablakánál állva kinézett az utcára, és hallgatott.

„Amikor a csend már kínos lett, ifjúnk bátortalanul megkérdezte, vajon otthaghatja-e kéziratát.

Újabb hosszú szünet után Kodály – még mindig mozdulatlanul – ennyit mondott:

– Hagyja.

Az ifjú két hét után újra megjelent. Feszengve kérdezte:

– Meg tetszett már nézni a művemet?

Hosszabb szünet. Majd Kodály:

– Nem.

– Akkor... majd eljövök máskor, tanár úr... Mikor jöhetnek?

A válasz, a szokásos szünet után, úgy hangzott:

– Egy hónap múlva.

Hősünk a megnevezett határidő után ismét megjelent. A párbeszéd nagyjából ugyanúgy folyt le, mint egy hónappal korábban. Újabb terminus, újabb megjelenés.

Ez alkalommal a fiatalember rögtön rátért a lényegre:

– Meg tetszett nézni?

Kodály, hosszabb generálpauza után:

– Meg.

A fiatalembernek felcsillant a szeme:

– Ó, nagyon köszönöm, tanár úr, igazán boldog vagyok... És... hogy tetszett találni, milyen a darab?

Mamutszünet. Egy légy zümmögött a szobában, akkor mennydörgésnek tűnt. Amikor elhallgatott a légy, némi további szünet után Kodály megköszönte a torkát, és – mozdulatlanul – ennyit mondott:

– Rossz...”

Nádasdy Kálmán azt mesélte el, mint segítette Kodálynak a Lövölde téren dinnyét vásárolni és hazavinni hűvösölgő házukig. Ferencsik János közös szegedi útjuk alkalmával ebédnél kapta Kodálytól a fenyegetést: *itt maga máma nem fog bort kapni!* Fasang Árpád meg a moszkvai zeneiskolások hosszára nyúlt zeneakadémiai hangversenyéről írta meg, hogy Kodály éppen az ő *Adagiójának* elhangzása előtt kelt föl, hogy hazainduljon, mert pontosan egy órakor szokott ebédelni. Fasang Árpád a lépcső alján érte utol, és kérte, jöjjön vissza. „Nem megyek – mondta csendes elhatározottsággal Kodály –, nagyon hosszú, kilenc és fél perc. Kérlelőre fogtam a dolgot: Ez a kislány kétezer kilométert utazott ide, hogy a tanár úr jelenlétében eljátszhassa az *Adagiót*. Ha megtudja, hogy a tanár úr mégsem hallgatta meg, szomorú és csalódott lesz.

Kodály végighallgatott, azután sarkon fordult, és visszajött a páholyba, egyetlen további szó nélkül.”

9. Nem csak anekdotákat, hanem – mint Keresztury megfigyelte – aforizmákat is össze lehetne gyűjteni Kodály megnyilatkozásaiából, így ki lehetne mazsolázni ebből az emlékezőskötetből. Ilyeneket: *Ha valami gondjuk-bajuk van, menjenek egy órára a szabadba! Németország eltakarja előlünk a Nyugatot. Hangulat ellen nincs argumentum. Akkor erős és nagy egy nemzet kultúrája, ha felismeri élő nagyjait. Lassan élj, tovább élsz! Inkább egy jó keringő, mint egy rossz szimfónia! Zenéről ilyen sokat írni vétek! Jót vagy rosszat, csak írjanak az emberről. Mennél rövidebb, annál jobb.*

10. Bámulatos volt tudása és a memóriája. „Amit aztán Kodály egyszer olvasott vagy hallott, azt soha nem felejtette el” – tanúsította Somogyi László. Óráin zeneművek százait idézte – fejből. Sokan fölemlégetik, hogy Kodály évek múlva is emlékezett apró zenei részletekre. Egyik hallgatója ősszel bemutatott dallamkísérletét februárban csekély változtatással újra előadta. Kodály nemcsak fölismerte a régit, de el is játszotta zongorán, és megmutatta, melyik változat miben jobb a másiknál. Sugár Rezső emlé-

kezett hasonlóra: „Egyik utolsó éves növendéke vonósnégyest hozott az órára, de mint mondotta, az utolsó tétellel nem boldogul. Mire Kodály: az a vonósnégyes, amit a második évben hozott, karakterében menne hozzá, csak hangnemileg nem illeszkedik.” Szokolay Sándort azzal intette meg, ne üljön tavalyi díján, pedig egy fiszt, egy bét meg egy ütemváltást már akkor is elvétett... Sebestyén Andrásról fölvételi vizsgán ugyanazt az Ady-dalt kérte, amelyet hónapokkal korábban Debrecenben hallott tőle. Amikor a 141. zsoltár megzenésítésére kérték, kapásból válaszolt: *nem jó, mert túl rövid, és sok benne a szinkópa.*

Nyelvtudása is kivételes volt. Több európai nyelven, latinon, görögön kívül – véletlenül derült ki – szlovákul is beszélt. A prágai hanglemezzínház művészeti vezetőjét szlovákul világosította föl a félreértett *Psalms* igazi tartalmáról.

Csodálatos volt bizonyos dolgokban gyakorlati érzéke és tudása. A szőlőtermelő Antal Györgyöt ő helyesbítette, hogy bora nem hamburgi, hanem homburgi muskotály. Praktikus tanácsokat adott tanítványainak. Vargyas Lajost azzal indította el népzene kutató útjára, hogy vigyen magával gyertyát és olyan ceruzát, amelynek a másik végén radír van. Illyés Gyulának is, Bors Irmának is elmagyarázta, hogyan kell legkisebb fáradsággal hegynek föl kapaszkodni. Az alma – úgymond tanítványainak – segíti az emésztést; magostul kell enni, mert jód van a magjában. Naponta két órát mozogjanak a szabadban. A hangverseny kívánatos időtartama nyolcvan perc; ennél több fárasztja a hallgatót. Galyatetői látogatóit nem engedte el anélkül, hogy a nagyszálló medencéjében ne ússzanak. Sulyok Imrének elmagyarázta, Galyatetőről lefelé menet hol talál finom málnát.

11. Ellentmondásokat olvasunk makacsságáról és engedékenységéről. Gulyás György szerint műveinek előadásakor soha nem ragaszkodott túlságosan a metronómhoz. Vele ellentétben Antal György arra emlékezett, hogy a tempó mindig a vesszőparipája volt. A *Kállai kettős* improvizáló előadásmódját nem utasította el: *Így sem rossz* – mondta Lugánóban a cimbalmos játékára. Az Állami Népi Együttes klarinétosának panaszára, hogy szólama játszhatatlan, mert nincs szünet, nem lehet levegőt venni, igazat adott neki, és beírta a kért szünetjeleket. A név szerint nem említett énekesnőnek hasonló kérésére „mosoly és harag nélkül” az volt a válasza: *akkor fulladjon meg.*

Volt önkritikája. Ferencsik megkérdezte tőle, egyik művének bizonyos helyét hogy kell játszani. Kodály nézegette, majd őszintén bevallotta: *nem is tudom, mit írtam itt.* Igazat adott Ferencsiknek, a kérdéses helyet kijavította. Eleinte ellenezte a békés-tarhosi zeneiskolát; utóbb legnagyobb támogatója, védelmezője lett. Összegyűjtött írásainak *Visszatekintés* (1964–89) címmel megjelent gyűjteményét szigorú időrendben óhajtotta; ám engedett a szerkesztő Bónis Ferenc érvelésének, hogy életművének nagy témái egészét alkotnak, s csak ezen belül célszerű az időrendi közlés. „Kodály nagyságának egyik jele, hogy nem ragaszkodott feltétlenül saját elképzeléséhez” – írja Bónis. Azt is megengedte neki, hogy korábbi írásait rádióbeli fölolvásásra átdolgozza.

12. Az emlékezések számos zenemű keletkezéstörténetének érdekes forrásai. Így a *Maroszéki táncok*-nak, a *Cinke Panná*-nak, a *Zrínyi szózatá*-nak és a *Missa brevis*-nek.

13. Az is Kodály arcképéhez tartozik, hogy azoknak a testületeknek az ülésein, amelyeknek tagja volt, rendszeresen részt vett. Így az Akadémia anyanyelvi bizottságában is. Nemcsak a jó magyar kiejtést szorgalmazta, de számos nyelvhelyességi kérdésben is következetesen állást foglalt. Ahogy kottáiban jelölte a rövid zárt *ë*-t, úgy szorgalmazta „helyesírásunk kitagadottjának” megmentését – Lőrincze Lajos kételyei, sőt ellenvéleménye ellenére. Szót emelt latin jövevényszavainknak német mintára való meg-

csönkítése (*null, kultúr-*) ellen. Hatására jó ideig kultúrház helyett *művelődési ház*, kultúrpolitika helyett *művelődéspolitikai* jött divatba, de mára sajnos mindez feledésbe merült. Ahogy az énektanítás, a nyelvművelés is elfeledkezett Kodályról. Ma újra járványként terjed nemcsak a *kultúr-*, hanem a *szóval* meg a *-féleség*, az *úgy tűnik* meg az *egyfajta* és az olyan nyakatekert fogalmazás, mint a *szeretném kívánni...* Kodályt nem feszélyezte, hogy őt köszöntik, félbeszakította a szónokot: *Csak szeretné kívánni? Hát nem kívánja?* A sok *szeretném remélni* hallatán is megkérdendő: nem reméli?

14. Az első (1978) és második (1980) kiadás még nem tette lehetővé, hogy az emlékezők szóljanak Kodálynak és a hatalomnak viszonyáról. Így csak egy-egy apró mozzanatról szűrhetünk le tanulságokat. Pl. azt, hogy 1950-ben Debrecenben pártutasítás volt: a *Székelly fonó* sikere ellenére sem szabad Kodályt a színpadra fölvezetni, hogy fogadja a tapsot. „Nem haragudott, amikor ezt megtudta, csak bölcsen mosolygott” – emlékezett Versényi Ida. Aczél György meg azért feddette meg Fasang Árpádot, amiért *eltúlozták* Kodály ünneplését 75. születésnapján. Ugyancsak Fasang rögzíti le, hogy Kodály 1956-ban részt vett a fogadáson Nagy Imre hatvanadik születésnapján. Fényképek tanúskodnak erről.

15. Ha nem csak névmutató és a Kodály-művek címmutatója szolgálna a gyűjtemény minél könnyebb kiaknázását, hanem helynév- és tárgymutató is, könnyen össze lehetne gyűjteni más, ismétlődő tárgyakat is. Így pl. a himnuszzyget vagy Kodály állam-elnökségének tervét is. Kár, hogy a névmutató kihagyta a csak vezetőnéven említettet, pedig az ilyenek kiegészítése többnyire nem okozott volna gondot, és az effajta nevek (pl. Gémes Lajos, Jeszenszky Sándor, Kozák G. József) teljesebbé tették volna a kötet névanyagát. Hálásak lettünk volna a szerkesztőnek, ha néhány helyen jegyzetben megmondja, hogy a körülírásban kiról van szó, s így még több név szolgálhatná a keresőt. Nyilván nem csak engem, hanem minden olvasót érdekelné, kicsoda Comensoli Mária zongoraművésznőnek hegedűművész fia; avagy kire célzott Kodály, amikor azt mondta róla, hogy a „magasabb szeszfokot” a nevében hordja? Nem mindenki tudja, hogy a levélben emlegetett Annie – Tóth Aladárné Fischer Annie. Weöres Sándor itt Kodály hatásával magyarázta *A galagonya* című híres versének ihletését, s ezt hitelesíti a kéziratasonmás alá írt szöveg is: „Kodály ihlette ritmusanulmány”. Valójában Weöres másutt elismerte, hogy e versének ritmusképlete Erdélyi Mihálynak ismert nótáját (*Országúton hosszú jegenyesor...*) követte.

Itt-ott a kutatást is gyarapíthatta volna magyarázataival a szerkesztő. Polgár Tibor kérdésére, hogy ki Kodály dalának, a *Nausikaának* (1907) szövegírója, Emma asszony bosszúsán ezt válaszolta neki: egy nő, aki el akarta venni tőlem Zoltánt. Alighanem Bálint (1906-ig Bauer) Aranka, a későbbi Szél Jenőné (1885-1944?) lehetett. A *Nausikaa* kottáiról, lemezeiről máig hiányzik a neve.

Bevált Bónisnak az a rendezési elve, hogy az emlékezéseket a bennük rögzített legkorábbi Kodály-émlék ideje alapján közölte. Az első emlék Molnár Antalé 1905-ből, az utolsó a filmrendező Kis Józsefé 1965-ből. A legidősebb emlékező, Happ József 1885-ben, a legfiatalabb, Andor Éva 1939-ben született. Hárman (ifjabb Bartók Béla, Kristóf Károly, Szőke Péter) a nyomdai munkálatok alatt, 1994-ben elhunytak.

Az első kiadás 35, a második 54 emlékezése után e harmadik 80 tükörben mutatja meg Kodály alakját. Az emlékezők rövid bemutatását a kötet végén kapjuk; célravezetőbb lett volna, ha mindjárt a nevük alatt, *kopfként* olvashatnánk róluk, sőt azt is, mikor mondták vagy írták. Az első kiadásban ez nem volt kérdéses, hiszen az emlékezés többsége, huszonhat, 1977 októbere és 1978 áprilisa között a rádióban hangzott el.

16. Kodályról az első és máig egyetlen monográfiát Eősze László még a hangok nagy tanárjának életében, 1956-ban írta. Azóta további két kiadása (a harmadik 1971-ben) jelent meg, és bár gazdaságosan, hitelesen foglalja össze az életművet, mára mégis elérkezett az idő újabb, nagyobb szintézisre, olyanra, amelyet már nem feszélyez, hogy Kodály olvassa a róla írtakat. Ehhez és addig is Kodály megismeréséhez nélkülözhetetlen forrásmű és minden érdeklődő számára élvezetes olvasmány a Kodály-émlékeknek ez a gazdag tárháza. (Püski, 1994.)

Péter László

